

Aleksandra CZUPRYNA-NOWAK, Beata HYSA, Katarzyna JAKOWSKA-SUWALSKA,
Anna MULARCZYK, Adam R. SZROMEK

Politechnika Śląska

Wydział Organizacji i Zarządzania

ANALIZA WYBRANYCH ZAGADNIĘŃ TURYSTYKI Z UWZGLĘDNIENIEM POTRZEB OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Streszczenie. W artykule zaprezentowano wyniki badań ośrodków turystyki przemysłowej Śląskiego Szlaku Zabytków Techniki dotyczących stopnia ich dostosowania do potrzeb turystów niepełnosprawnych. Analiza obejmuje charakterystyki populacji osób niepełnosprawnych oraz ich aktywności turystycznej w Polsce. Wymienia również bariery aktywności turystycznej, z jakimi spotykają się osoby niepełnosprawne, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki przemysłowej.

ANALYSIS OF SELECTED TOURISM ISSUES INCLUDING THE NEEDS OF DISABLED PEOPLE

Summary. In the paper the research results of facilities for disabled persons in The Industrial Monuments Route of the Silesian Voivodeship were presented. The disable population and its touristic activity in Poland were characterized. The barriers which disabled tourists encounter especially in terms of industrial heritage tourism were specified.

1. Wprowadzenie

Aktywność turystyczna to działanie podejmowane w określonych celach, które ogólnie można nazwać turystycznymi. Wiąże się z tym pojęcie *ruchu turystycznego*, które B. Meyer [14] definiuje jako ogół dobrowolnych, czasowych przemieszczeń przestrzennych poza miejsce stałego zamieszkania, podejmowanych dla realizacji celów rekreacyjnych, poznawczych, zdrowotnych i rozrywkowych. Można zatem powiedzieć, iż uprawianie turystyki zawsze wiąże się z pewną aktywnością ruchową (przemieszczaniem, mobilnością) oraz z percepcją

odwiedzanego miejsca i zasobów jego otoczenia dla uzyskania pewnej bodźcowości, czy to o charakterze emocjonalnym czy fizycznym lub intelektualnym.

Wśród turystów zauważyć można bardzo zróżnicowaną aktywność ruchową. Dowodzą temu chociażby regularne badania S.C. Ploga [16], który na podstawie rysu charakterologicznego definiuje dwie skrajne grupy turystów – psychocentryków i allocentryków – czyli osobowości o skrajnie różnych preferencjach wypoczynku. Jednak o intensywności aktywności turystycznej jednostki decyduje, rzecz jasna, znacznie więcej czynników, a wśród nich jest sprawność potencjalnego turysty.

Celem artykułu jest zdiagnozowanie możliwości uprawiania turystyki przemysłowej przez osoby niepełnosprawne.

2. Charakterystyka niepełnosprawnych i turystyki osób z niepełnosprawnością w Polsce

2.1. Określenie osoby niepełnosprawnej

Nie istnieje jedna, powszechnie uznana definicja niepełnosprawności. Światowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych (*The World Programme of Action for Disabled Persons*) oraz Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych (*The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*) przyjmują, że niepełnosprawność jest problemem społecznym. Jest to relacja między zdrowiem człowieka a społeczeństwem i środowiskiem, które go otaczają [24]. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), uwzględniając stan zdrowia człowieka, wprowadziła następujące pojęcia dotyczące niepełnosprawności:

- *niesprawność (impairment)* – każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem: psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym,
- *niepełnosprawność (disability)* – każde ograniczenie bądź (wynikająca z niesprawności) niemożność prowadzenia aktywnego życia w sposób lub w zakresie uznawanym za typowe dla człowieka,
- *ograniczenia w pełnieniu ról społecznych (handicap)* – ułomność określonej osoby, wynikająca z niesprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami.

Definicja niepełnosprawności wielokrotnie zmieniała się w Polsce ciągu ostatnich lat. Pierwsze jej określenie w prawie polskim pojawiło się w Ustawie z 9 maja 1991 roku o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, jednakże istotne są dwie definicje, uchwalone w 1997 roku. Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 1 sierpnia 1997 roku przyjęto Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych, w której zdefiniowano: *Niepełnosprawne są osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi* [15].

Definicja obecnie obowiązująca w polskim prawie pochodzi z Ustawy z 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Przyjmuje ona, że osoby niepełnosprawne *to osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej, jeżeli uzyskały odpowiednie orzeczenie* [15]. Zatem w polskim prawie osobą niepełnosprawną jest osoba, która uzyskała odpowiednie orzeczenie. Obok orzecznictwa o niepełnosprawności funkcjonuje orzecznictwo rentowe o niezdolności do pracy.

2.2. Osoby niepełnosprawne w Polsce – ujęcie statystyczne

Ponad 650 mln osób na świecie jest niepełnosprawnych w następstwie psychicznych, fizycznych oraz sensorycznych niesprawności. Stanowią oni ponad 10% całej populacji [30].

Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) przeprowadzone przez GUS wykazały, iż liczba osób niepełnosprawnych (prawnie) w wieku 15 i więcej lat w 2009 roku w Polsce wynosiła około 3,5 mln osób (dokładnie 3506 tys.), co stanowi 11,1% ludności w wieku 15 i więcej lat. Liczba osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wynosiła około 2,1 mln (2068 tys.) osób i stanowiła 8,7% ludności w tym wieku [28].

Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności są schorzenia układu krążenia (48,5%), uszkodzenia i choroby narządów ruchu (46,1%) oraz wzroku (29,5%), a także schorzenia neurologiczne (29%). Niższy udział procentowy dotyczy osób z uszkodzeniami i chorobami narządu słuchu (13,9%), z chorobą psychiczną (7,9%) i z upośledzeniem umysłowym (2,5%). Natomiast wśród osób starszych (w wieku 60 i więcej lat) najczęstszą przyczyną niepełnosprawności są schorzenia wynikające z chorób układu krążenia (59,7%), narządów ruchu (50,2%), wzroku i neurologiczne [28].

Wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym, w 2009 roku wyższe wykształcenie posiadało 5,1% niepełnosprawnych, średnie 27,7%, a udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym wynosił 39,8%. Wśród tej samej grupy osób z wyższym poziomem wykształcenia w 2009 roku aktywnych zawodowo było aż 52,4%, natomiast wśród

osób z wykształceniem co najmniej średnim – 33%, zasadniczym zawodowym – 24,2%, gimnazjalnym i niższym – 15,3%.

Głównymi źródłami utrzymania niepełnosprawnych w 2009 roku były najczęściej renta z tytułu niezdolności do pracy (41,6%) i emerytura (34,8%). Z zasiłku dla bezrobotnych, świadczenia przedemerytalnego i innych świadczeń społecznych utrzymywało się 9,6% niepełnosprawnych.

Podsumowując dane statystyczne, można stwierdzić, iż odsetek osób niepełnosprawnych w wieku 15 i więcej lat, utrzymujących się głównie z własnej pracy, wynosił 9,5%, na utrzymaniu innych osób pozostawało 3,4%, a biernych zawodowo było 84,3% [28].

2.3. Turystyka osób niepełnosprawnych

Turystyce osób niepełnosprawnych poświęcono wiele krajowych i zagranicznych prac naukowych. Wśród nich można wyróżnić publikacje prezentujące wyniki interesujących badań prowadzonych z myślą o aktywizacji niepełnosprawnych.

M. Kwai-sang Yau, B. McKercher i T.L. Packer [10] przeprowadzili badania nt. rozwoju aktywności turystycznej osób niepełnosprawnych. Ich wyniki pozwoliły wyróżnić pięć etapów. Są to:

- akceptacja niepełnosprawności,
- planowanie podróży,
- poszukiwanie informacji,
- podróż,
- analiza doświadczeń z podróży.

Badani twierdzili, że na etap akceptacji niepełnosprawności wpływ ma przede wszystkim najbliższa rodzina. Z kolei analiza doświadczeń z podróży ma wpływ na późniejsze podejmowanie decyzji o podróżowaniu.

Wspomniani autorzy [10] zbadali również przystosowanie biur turystycznych do obsługi turystów niepełnosprawnych. Badanie ujawniło, iż biura podróży ignorują turystę niepełnosprawnego, nie angażują się w turystykę osób niepełnosprawnych, a przez to hamują turystykę tej grupy społecznej [13].

Z kolei N.M. Raya i M.E. Ryder [19] (biorąc pod uwagę amerykańską społeczność niepełnosprawnych) poddały analizie kolejne dwa etapy – planowanie podróży i poszukiwanie informacji. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów stwierdziły, że amerykańscy niepełnosprawni turyści:

- poszukują miejsc przystosowanych do ich obsługi przede wszystkim w Internecie lub opierają się na opiniach i doświadczeniach innych niepełnosprawnych,
- uważają, że biura turystyczne w większości nie znają potrzeb niepełnosprawnych,

- korzystają z usług biur turystycznych, które mają dokładne informacje o dostępności zwiedzanych miejsc dla niepełnosprawnych.

Interesujące wydają się również uwagi J.J. Burnett i H.B. Baker [3], którzy przeprowadzili w Stanach Zjednoczonych badania, na podstawie których stwierdzili, że cechami odróżniającymi niepełnosprawnych podróżujących od niepodróżujących są:

- ograniczenia finansowe,
- wiek,
- wykształcenie,
- poziom problemów ruchowych.

Wnioski z ich badań rozwinęto, dochodząc do następujących wniosków:

- im większa niepełnosprawność, tym osoba rzadziej podróżuje, a jeśli podejmuje decyzje o podróży, to najczęściej są to wizyty u rodziny lub wyjazdy związane z celami medycznymi,
- osoby z większą (bardziej uciążliwą) niepełnosprawnością podróżowałyby chętniej, gdyby spełniano ich potrzeby.

W Wielkiej Brytanii badania nad turystyką niepełnosprawnych przeprowadzili G. Shaw i T. Coles [21], którzy udowodnili, iż 25% niepełnosprawnych, biorących udział w badaniu, nie było na wakacjach od co najmniej trzech lat. Powodem tego była niezdolność finansowa i bariery transportowe.

Z kolei P. Daruwalla i S. Darcy [4] wykonali badania dotyczące postrzegania turystów niepełnosprawnych przez pracowników australijskich biur turystycznych. Udowodnili oni, że pracownicy większości biur turystycznych nie rozumieją problemów turystów niepełnosprawnych, tzn. nie umieją im doradzić i wskazać miejsc, które są przystosowane do obsługi turystów niepełnosprawnych.

Na podstawie powyższych badań, prowadzonych w Stanach Zjednoczonych, Europie, Australii i Azji, wynika, że barierami w podróżach niepełnosprawnych są najczęściej:

- ograniczenia finansowe,
- bariery transportowe i architektoniczne,
- brak rozeznania potrzeb turystów niepełnosprawnych przez większość biur turystycznych.

Analizę turystyki osób niepełnosprawnych na podstawie dotychczasowej, krajowej literatury przedstawił K. Kaganek [8]. W swoich badaniach zajmował się takimi zagadnieniami, jak:

- turystyka aktywna niepełnosprawnych (żeglarstwo, kajakarstwo, pływanie, nurkowanie, hippika, narciarstwo, skoki spadochronowe, wycieczki krajoznawcze, sporty motorowe),

- szeroko pojęte rehabilitacja i aktywizacja zawodowa niepełnosprawnych,
- bariery architektoniczne w obiektach turystycznych,
- sposoby udostępniania obiektów turystycznych przez odpowiednie projektowanie i przystosowywanie dla potrzeb turystów niepełnosprawnych.

K. Kaganek i H. Stanuch [7], na podstawie ankiety wśród niepełnosprawnych ruchowo i wzrokowo, oszacowali logitowe modele skłonności niepełnosprawnych do podróżowania. Wynika z nich, że największy wpływ na skłonność do podróżowania ma funkcja poznawcza, a nie: wiek, sytuacja materialna, pomoc innych osób, pomoc organizacji, tradycje turystyczne w rodzinie, posiadanie samochodu, funkcje zdrowotna, rehabilitacyjna, integracyjna, wypoczynkowa, kształceniowa, wychowawcza.

Z kolei na skłonność do podróżowania wśród niepełnosprawnych ruchowo istotny wpływ mają zmienne: wiek, pomoc innych osób, tradycje turystyczne w rodzinie, posiadanie samochodu i funkcja wypoczynkowa.

3. Bariery uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne

3.1. Ogólne bariery uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne

Dyskusję o turystyce osób niepełnosprawnych w Polsce rozpoczęto dopiero pod koniec XX wieku, kiedy zaczęto mówić o konieczności integracji osób niepełnosprawnych z resztą społeczeństwa. Znaczenie turystyki w życiu osób niepełnosprawnych jest niebagatelne i odgrywa znaczącą rolę w procesie rehabilitacji. Jej celem jest utrzymanie oraz przywrócenie sprawności psychicznej, fizycznej, społecznej oraz zawodowej. T. Łobożewicz i G. Bieńczyk [12] przypominają cele stawiane turystyce niepełnosprawnych:

- cel biologiczny – turystyka może zmniejszyć skutki starzenia się ludzi niepełnosprawnych,
- cel anatomiczno-fizjologiczny – utrzymanie właściwych stosunków anatomicznych w obrębie stawów czy zapobieganie zanikom mięśni,
- cel leczniczy – turystyka powinna być kontynuacją programu leczenia i usprawniania,
- cel wychowawczo-psychologiczny – uprawianie sportu i turystyki kształtuje cechy charakteru, udział w zajęciach zespołowych uczy życia w grupie, uaktywnia, wyrabia odwagę i hartuje psychicznie,
- cel hedonistyczny – udział w turystyce daje radość i zadowolenie,
- cel społeczny – jednym z przejawów aktywności społecznej jest właśnie udział w turystyce, która stanowi więź integrującą ludzi niepełnosprawnych ruchowo ze spo-

- leczeniem, włączając ich w całość życia społecznego, kulturalnego czy towarzyskiego.

Reasumując, turystyka ma na celu przystosowanie osób niepełnosprawnych do *normalnego* życia [26]. Warunkiem niezbędnym do tego, aby osoby niepełnosprawne w pełni korzystały z usług turystycznych są odpowiednie przygotowanie oferty turystycznej oraz dbałość, aby środowisko nie stwarzało im barier [12].

Wśród klasyfikacji barier dotyczących uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne można wyróżnić klasyfikację R.W. Smitha [22, 6], według której bariery te można podzielić na trzy grupy: rzeczywiste, środowiskowe i interaktywne. Wśród barier rzeczywistych (pierwotnie wewnętrznych), związanych z rodzajem niepełnosprawności, wyróżnia się:

- brak wiedzy, czyli nieznaną możliwość spędzania czasu wolnego,
- problemy zdrowotne ograniczające aktywność turystyczną,
- nieudolność społeczna obejmująca braki w komunikacji społecznej niepełnosprawnych,
- zależność psychofizyczna osób niepełnosprawnych od innych ludzi.

Do barier środowiskowych R.W. Smith zalicza:

- nastawienie ze strony pełnosprawnych,
- architekturę,
- bariery ekologiczne związane z warunkami środowiskami,
- transport,
- prawa i regulacje legislacyjne.

Wśród barier interaktywnych wyróżnia się:

- niedostosowanie zdolności niepełnosprawnych do rodzaju i formy aktywności,
- ograniczoną komunikację osób niepełnosprawnych.

Natomiast T. Łobożewicz i G. Bieńczyk [12] bariery uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne dzielą na następujące grupy:

- bariery architektoniczne,
- bariery ekonomiczne,
- bariery społeczne,
- niedostosowanie informacji,
- brak sprzętu turystycznego dostosowanego do wieku i rodzaju niepełnosprawności.

Bariery architektoniczne to oczywiście te, które występują w obiektach i na terenach odwiedzanych przez turystów. Wymóg dostosowania bazy noclegowej w Polsce wynika z przepisów zawartych w odpowiednich aktach prawnych, m.in. w Ustawie o usługach turystycznych z 29 sierpnia 1997 r. [25], które określają minimalne wymagania w zakresie dostosowania obiektów hotelarskich do potrzeb osób niepełnosprawnych. Aktem wykonawczym

zapisów ustawy są rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy. Aktualnie obowiązujące Rozporządzenie z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie, wymienia kilka wymogów (tab. 1) [20]. Problem dostosowania, dotyczący polskiej bazy hotelowej, pojawia się natomiast na innej płaszczyźnie. Dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych są przede wszystkim obiekty o wysokim standardzie i wysokiej cenie, na które polskich niepełnosprawnych często nie stać, natomiast brak w Polsce tanich obiektów hotelarskich typu: pensjonaty, schroniska, domy wczasowe i wycieczkowe. Do tej grupy barier można również zaliczyć bariery komunikacyjne związane z utrudnieniami w podróży oraz związane z brakiem środka transportu dla inwalidów z dysfunkcją narządu ruchu.

Tabela 1
Wymagania stawiane zakładom hotelarskim

Lp.	Rodzaj wymagania
1	W obiektach powyżej 50 jednostek mieszkalnych (j.m.) co najmniej jedna j.m. powinna być dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych w sposób określony w pkt. 7-9, a dla każdego kolejnych rozpoczętych 100 j.m. powyżej 100 j.m. co najmniej jedna dodatkowo
2	Ogólnodostępne elementy wyposażenia obiektu, takie jak urządzenia komunikacji wewnętrznej, przyciski i wyłączniki, powinny być umieszczane na wysokości 90-110 cm, umożliwiającej swobodne korzystanie osobom poruszającym się na wózku
3	Co najmniej jeden telefon ogólnodostępny powinien być przystosowany do korzystania przez osoby niepełnosprawne, umieszczony na wysokości 90-110 cm, umożliwiającej swobodne korzystanie osobom poruszającym się na wózku
4	Co najmniej jedno stanowisko recepcyjne powinno dysponować ladą o wysokości nieprzekraczającej 90 cm, z podjazdem o wysokości min. 67 cm, lub powinno być wydzielone osobne stanowisko obsługi osób poruszających się na wózkach
5	W salach gastronomicznych i wielofunkcyjnych należy przystosować miejsca umożliwiające korzystanie z usług osobom na wózkach
6	Przyciski sterujące windami powinny być opisane w sposób czytelny dla niewidzących, a windy wyposażone w sygnalizację dźwiękową
7	J.m., o których mowa w pkt. 1, powinny zostać wyposażone w poręcze i uchwyty ułatwiające korzystanie z urządzeń higieniczno-sanitarnych
8	Wyłączniki światła, sygnalizacja przywoławcza, telefon i sterowanie telewizorem powinny być dostępne z łóżka
9	W j.m., o których mowa w pkt. 1, powinno być umeblowanie, umożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach oraz podjazdy o wysokości min. 67 cm pod płytę stołu, biurka i umywalki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [20]

Bariery społeczne wyrażają stosunek społeczeństwa do niepełnosprawności. Polegają one przede wszystkim na unikaniu osób niepełnosprawnych oraz chęci oddalenia od siebie myśli o niepełnosprawności i jej konsekwencjach. Innym rodzajem tej postawy jest izolowanie się osób niepełnosprawnych od osób pełnosprawnych czy lęk przed nieznanym. Negatywnie odbierane są również postawa nadopiekuńcza wobec osób niepełnosprawnych oraz niechęć do tej grupy społecznej.

Bariery wynikające z niedostosowania informacji to przede wszystkim brak dostępu do rzetelnej informacji na temat form turystycznych organizowanych dla osób niepełnosprawnych. Bariery te przejawiają się zarówno w braku ofert, jak i w braku kadry, która obsługiwałaby osoby niepełnosprawne. W Polsce realizowanych jest kilka projektów, mających na celu stworzenie odpowiedniej siatki informacyjnej, dotyczącej turystyki osób niepełnosprawnych.

Bardzo ważną barierą jest brak produkowanego seryjnie sprzętu turystycznego dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych. Dotyczy to głównie kajaków, łodzi żaglowych i samochodów.

Jednak najtrudniejsza do pokonania wydaje się być bariera finansowa. Przejawia się ona zarówno w niskich dochodach osób niepełnosprawnych, jak i w wysokich kosztach uczestnictwa w różnych formach turystyki. Istnieje możliwość ich zmniejszenia w różnych formach uprawiania turystyki przez różnego rodzaju dofinansowania (np. z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) lub też innych organizacji pozarządowych) [12].

J. Żbikowski [31] do barier, ograniczających udział osób niepełnosprawnych ruchowo w turystyce, zalicza również:

- niewystarczającą ilość odpowiednio przygotowanej kadry instruktorskiej,
- niespójność deklaracji i praktycznych działań urzędów państwowych.

Udział osób niepełnosprawnych w turystyce jest możliwy dzięki działalności wielu organizacji zarówno inwalidzkich, jak i turystycznych. Proces ten jest wspomagany przez instytucje świadczące usługi lecznicze, rehabilitacyjne oraz wypoczynkowe. Do najprężniej działających organizacji, wspomagających turystykę osób niepełnosprawnych, należą: Towarzystwo Walki z Kalectwem, Polski Związek Niewidomych, Polski Związek Głuchych, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej, Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”, Polski Związek Motorowy, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci oraz Związek Harcerstwa Polskiego [31].

3.2. Szczególne bariery uprawiania turystyki przez niepełnosprawnych z różnymi typami niepełnosprawności

K. Kaganek wymienia kilka barier, z jakimi spotykają się niepełnosprawni w zależności od rodzaju niepełnosprawności (tab. 2).¹ Na uwagę zasługuje fakt, iż dla wszystkich rodzajów niepełnosprawności najważniejsze są bariery finansowa oraz organizacyjna.

¹ Badania sondażowe przeprowadzono w latach 2003–2006 na próbie 979 osób niepełnosprawnych. W próbie tej były osoby z dysfunkcjami: wzroku (34,1%), słuchu (22,9%) oraz narządu ruchu (43%). Badania prowadzi-

Niepełnosprawni ruchowo mają problem z dotarciem do celu, gdy droga jest nierówna, a środek transportu jest niedostosowany do przewozu wózków inwalidzkich. Bariery te są najczęściej wymieniane przez respondentów, gdyż osoby z dysfunkcją ruchową stanowią około 70% wszystkich niepełnosprawnych.

Tabela 2

Częstość wymienianych przez badanych niepełnosprawnych barier uprawiania turystyki

Rodzaje barier	Rodzaj niepełnosprawności						
	niewidomi	ociemniałi	niedowidzący	glusi	głuchoniemi	niedosłyszący	narząd ruchu
	(%)*						
Finansowe	80,4	79,2	88	84,4	79,6	85,7	80,8
Spoleczne	10,8	8,3	9,1	27,3	22,2	21,4	8,3
Psychologiczne	14,7	12,5	13,5	9,4	16,7	7,1	9
Organizacyjne	28,4	29,2	20,7	32,8	13	9,5	16,2
Sprzętowe	15,7	12,5	7,7	12,5	7,4	11,9	16,4
Architektoniczne	21,6	20,8	13,9	5,5	3,7	2,4	14,3
Brak kadry	10,8	8,3	8,7	12,5	13	7,1	8,1
Brak ofert	12,7	12,5	11,1	16,4	22,2	11,9	14,5

* Procentów nie sumuje się do 100, ponieważ każdy z respondentów w danym rodzaju niepełnosprawności odpowiadała na wszystkie wymienione w kwestionariuszu ankiety bariery - czy rzeczywiście są dla niego ograniczeniami.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [8, 6]

Grupa niewidomych oraz niedowidzących najczęściej napotyka trudności w orientowaniu się w terenie oraz wymienia kłopoty w komunikacji. Z kolei niesłyszący i niedosłyszący mają ogromną trudność w porozumiewaniu się z ludźmi, są narażeni na niebezpieczeństwo wypadków drogowych. Chociaż doskonale widzą pokazywane przez przewodnika obiekty, nie rozumieją udzielanych wyjaśnień. Natomiast osoby niepełnosprawne psychicznie i umysłowo mają trudności w nawiązywaniu kontaktów z otoczeniem, są nieporadne, a ich działanie jest bardzo często nieprzewidywalne.

4. Możliwości uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne na przykładzie turystyki przemysłowej

4.1. Charakterystyka turystyki przemysłowej

Turystyka przemysłowa, zwana również industrialną, jest stosunkowo młodą dziedziną, dopiero rozwijającą się w Polsce. Jej pojęcie nie zostało jeszcze dokładnie opisane

i zdefiniowane. Można przyjąć, że obejmuje ona działalność turystyczną na terenach obecnej lub przeszłej działalności gospodarczej człowieka [5]. Jej celem jest zaprezentowanie dziedzictwa kulturowego związanego z produkcją i usługami oraz jego promocja. Dynamiczny rozwój turystyki poprzemysłowej rozpoczął się wraz z likwidacją zanikających branż lub rozwoju technologii, powodując, że niektóre rozwiązania techniczne czy branże były zastępowane nowocześniejszymi i bardziej zaawansowanymi technologicznie. Liczne organizacje, stowarzyszenia czy osoby prywatne zaczęły interesować się odchodzącymi w przeszłość obiektami przemysłowymi, aby zamienić je na zabytki kultury technicznej. Część najcenniejszego dziedzictwa przekształcono w muzea, ekspozycje, pomniki, a część obiektów użytkowych wykorzystano do celów komercyjnych jako sklepy, restauracje, kluby czy punkty informacyjne.

Wśród publikacji zagranicznych, poruszających temat *turystyki dziedzictwa (heritage tourism)* oraz związanej z nią turystyki poprzemysłowej, można znaleźć wiele przykładów przekształcenia obiektów dziedzictwa przemysłowego w atrakcje turystyczne. M.J.O. Balcar i D.G. Pearce [1] w swoim studium przypadku opisują osiem takich miejsc, zlokalizowanych na zachodnim wybrzeżu Nowej Zelandii. R.C. Prentice, S.F. Witt i C. Hamer [17] przytaczają przykład Parku Dziedzictwa Rhodda (The Rhondda Heritage Park) w południowej Walii (prezentując jednocześnie interesujące wyniki badań dotyczących postrzegania tego rodzaju produktu turystycznego przez turystów). Turystyczne wykorzystanie kopalni srebra w Potosi w Boliwii jest przedmiotem rozważań w artykule M. Pretesa. [18]

Na obszarze Polski istnieją 1863 obiekty (zob. tab. 3), w których turyści – prócz tradycyjnych zabytków architektury i atrakcji – mogą poznawać dawne i współczesne zakłady przemysłowe, tradycyjne rzemiosła czy też towarzyszyć całym procesom technologicznym.

Możliwe jest to między innymi dzięki uruchomieniu w 2006 roku Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (SZT). Ten tematyczny, samochodowy szlak aktualnie tworzą 32 obiekty związane z tradycjami górnictwem i hutnictwem, energetyką, kolejnictwem, łącznością, uzdatnianiem wody oraz przemysłem spożywczym [29].

Tabela 3

Obiekty dziedzictwa przemysłowego w Polsce

Województwo	Obiekty dziedzictwa przemysłowego:	
	razem	w tym w rejestrze zabytków
DOLNOŚLĄSKIE	3 800	250
KUJAWSKO-POMORSKIE	1 914	75
LUBELSKIE	999	81
LUBUSKIE	1 236	70
ŁÓDZKIE	581	117
MAŁOPOLSKIE	333	85
MAZOWIECKIE	543	194
OPOLSKIE	428	78
PODKARPACKIE	705	91
PODLASKIE	402	71
POMORSKIE	261	105
ŚLĄSKIE	1 621	149
ŚWIĘTOKRZYSKIE	290	82
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1 757	181
WIELKOPOLSKIE	1 013	225
ZACHODNOOPOMORSKIE	333	94
POLSKA	16 216	1 863

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [23]

Szlak prezentuje szerokie spektrum obiektów od wciąż czynnych zakładów produkcyjnych z zabytkowym parkiem maszynowym (np. Muzeum Produkcji Zapalek w Częstochowie, Muzeum Energetyki w Łaziskach Górnych), poprzez zakłady zachowane jako skanseny, (np. Skansen Górnicy „Królowa Luiza” w Zabrze, Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach), muzea przemysłu i techniki (np. Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczynie, Muzeum Techniki i Włókiennictwa w Bielsku-Białej, Muzeum Chleba, Szkoły i Ciekawostek w Radzionkowie), do obiektów użyteczności publicznej (dworce kolejowe w Sosnowcu i w Bielsku-Białej). W styczniu 2010 roku Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (jako jedyny w Europie Środkowej i Europie Wschodniej) został wpisany do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (*European Route of Industrial Heritage*).

4.2. Możliwości uprawiania turystyki poprzemysłowej przez niepełnosprawnych na przykładzie Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego

Osoby niepełnosprawne powinny mieć taką samą szansę zwiedzania obiektów dziedzictwa przemysłowego jak osoby pełnosprawne. Należy jedynie pamiętać o odpowiednim przygotowaniu takich miejsc do zwiedzania przez osoby z różnymi dysfunkcjami. Dotyczy to nie tylko przystosowania samych obiektów, ale również wymaga przygotowania merytorycznego

w zakresie zrozumienia i dostosowania się do specyfiki potrzeb poznawczych osób niepełnosprawnych [9].

Postanowiono więc zbadać możliwości uprawiania turystyki poprzemysłowej przez osoby niepełnosprawne na przykładzie Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (SZT). Badaniem objętych było 25 obiektów w ramach SZT, gdyż w przypadku 5 niemożliwe było uzyskanie informacji, a pozostałe ogłosiły upadłość. Respondentów, czyli obsługę turystyczną obiektów, poproszono o udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące ogólnego dostosowania obiektów do potrzeb niepełnosprawnych, a następnie pytania zawężano do poszczególnych rodzajów niepełnosprawności.

Na podstawie wyników badań można stwierdzić, iż, w ogólnej opinii obsługi badanych obiektów, 76% z nich dostosowano do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne, natomiast 24% nie jest w ogóle dostosowanych do realizacji takiej funkcji. Precyzując pytania, zawężone do poszczególnych rodzajów niepełnosprawności, uzyskano jednak inny wynik. Największą szansę na turystykę industrialną mają osoby niepełnosprawne ruchowo, gdyż aż 64% badanych obiektów jest całkowicie dostosowanych do ich zwiedzania przez te osoby, 4% częściowo (gdzie tylko niektóre miejsca w obiektach są dostosowane), natomiast pozostałe 32% nie jest dostosowanych do zwiedzania.

Najwięcej barier w zwiedzaniu zabytków techniki mają osoby niepełnosprawne sensorycznie w grupie niesłyszących i słabosłyszących, a także w grupie niewidzących i słabowidzących. I tak, 76% obiektów nie jest dostosowanych do zwiedzania przez osoby niesłyszące, natomiast nieprzygotowanie do odwiedzin osób niewidzących zgłasza aż 80% obiektów. Niewiele lepiej rozkładają się wyniki dla osób niepełnosprawnych umysłowo, ponieważ tylko 20% obiektów jest dostosowanych do zwiedzania przez tych niepełnosprawnych, 48% nie jest dostosowanych, natomiast aż 32% respondentów nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi.

Badając inne ważne aspekty związane z turystyką, zaobserwowano, iż zniżek dla osób niepełnosprawnych można spodziewać się w 16% obiektów, 64% obiektów ma przystosowane parkingi, natomiast w 78% obiektów występuje konieczność wcześniejszej rezerwacji pobytu osób niepełnosprawnych.

Przy przeprowadzaniu wywiadu z przedstawicielami badanych obiektów respondenci niejednokrotnie deklarowali chęć przystosowania obiektu do potrzeb osób niepełnosprawnych, jednak znaczącą barierą, jaką wskazywano w większości przypadków, jest niewystarczająca wysokość środków finansowych, koniecznych do realizacji prac modernizacyjnych w celu przystosowania budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Tabela 4
Podsumowanie wyników badań przystosowania obiektów Szlaku Zabytków Techniki do potrzeb osób niepełnosprawnych

Pytanie	Odsetek odpowiedzi respondentów			
	tak	częściowo	nie	nie wiem
Czy obiekt jest dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne?	76%	0%	24%	0%
Czy obiekt jest dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne ruchowo (wózek, kule)?	64%	4%	32%	0%
Czy obiekt jest dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne sensorycznie (niesłyszący i słabosłyszący)?	4%	0%	76%	20%
Czy obiekt jest dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne sensorycznie (niewidzący i słabowidzący)?	8%	0%	80%	12%
Czy obiekt jest dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne umysłowo?	20%	0%	48%	32%
Rzeczywiste dostosowanie obiektów do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne	4%	64%	32%	0%
Zniżki dla niepełnosprawnych	16%	0%	76%	8%
Parking dla niepełnosprawnych	64%	0%	36%	0%
Konieczność wcześniejszej rezerwacji	78%	0%	22%	0%
Średni czas zwiedzania	1,16 godz., czyli 69 minut			

Źródło: Opracowanie własne

Poddając analizie uzyskane odpowiedzi, założono, iż obiekt jest wtedy całkowicie dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne, gdy dostosowano go do wszystkich rodzajów niepełnosprawności. Jeśli przynajmniej na jedno z pytań, dotyczących zwiedzania osób z określoną dysfunkcją, otrzymano odpowiedź negatywną, to klasyfikowano dany obiekt, jako *częściowo dostosowany*. I tak, można stwierdzić, iż w rzeczywistości pełne dostosowanie do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne ma zaledwie 4% obiektów, natomiast częściowe – 64% obiektów. Co trzeci obiekt zupełnie nie jest dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Szczegóły umieszczono w tab. 5.

Pomimo iż zauważa się potrzebę dostosowania turystycznie atrakcyjnych obiektów poprzemysłowych do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne, niewiele obiektów rzeczywiście jest do tego przygotowanych. Potrzeba więc jeszcze wiele pracy, zaangażowania i środków finansowych na poprawę tej sytuacji.

Tabela 5

Wyniki badań przystosowania obiektów Szlaku Zabytków Techniki do obsługi osób niepełnosprawnych

Obiekt	Czy obiekt jest dostosowany do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne?			Rzeczywiste doo- sowanie obiektów do zwiedzania przez osoby niepełno- sprawne	Znizki dla niepełno- sprawnych	Parking dla niepełno- sprawnych	Koncesja wezwleżniejszej rezerwacji	Czas zwiedzania
	Ogólna opinia obsługi	...niepełnospraw- ne raczkowo?	...niepełnosprawne strasycznie niezdający i slabowidzący					
Browar i Muzeum Browaru Żywiec	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	1,5 h
Centrale Muzeum Piórnictwa	tak	tak	nie	tak	tak	tak	tak	1
Dworzec PKP Bielsko-Biala	tak	tak	nie	nie	wstęp wolny	tak	tak	-
Dworzec PKP Ruda Śląska	tak	tak	nie	nie	wstęp wolny	tak	nie	0,5
Dworzec PKP Sosnowiec	tak	tak	nie	nie	wstęp wolny	tak	tak	0,5
Galeria Szyb Wilson	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	brak informacji
Kolonia Robotnicza Finus	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	1,5
Muzeum Chleba	tak	tak	nie	tak	nie	tak	tak	1,5
Muzeum Górnicwa Rud Żelaza	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	brak informacji
Muzeum Górnicwa Węglowego	tak	tak	tak	tak	tak	nie	tak	1,5
Muzeum Historii Kolei	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	0,66
Muzeum Produkcji Zapalek	nie	nie	nie	nie	nie	nie	brak informac- cji	brak informacji
Muzeum Techniki i Włókiennictwa	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	brak informacji
Muzeum Techniki Sanitarnej	tak	nie	nie	nie	tak	nie	tak	0,75
Osiedle Giszowic	tak	nie	nie	nie	nie	tak	tak	brak informacji
Osiedle Nikiuszwic	tak	nie	nie	tak	nie	tak	tak	1
Radiostacja Gliwica	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	1,5
Skansen Górniczy Królowa Luiza	tak	częściowo	nie	nie	nie	tak	tak	1,5
Skansen Kolei Wąskotorowej	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	1
Stolnia Czarnego Ptąga	nie	nie	nie	nie	nie	nie	brak informac- cji	brak informacji
Tyskie Muzeum Piwowarstwa	tak	tak	nie	nie	nie	nie	tak	2
Zabytkowa Kopalnia Guido	tak	tak	tak	tak	nie	tak	tak	1,5 h
Zabytkowa Kopalnia Ignacy	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	brak informacji
Zabytkowa Kopalnia Srebra	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	1,3
Zabytkowa Stacja Wodociągowa Zawada	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	1,5

Źródło: Opracowanie własne

5. Podsumowanie

Analizowane miejsca turystyki poprzemysłowej przeznaczone są dla turystów o różnym poziomie zamożności. W przypadku tych miejsc bariera finansowa nie stanowi największej przeszkody dla turystów niepełnosprawnych (w wielu miejscach wręcz obowiązują zniżki dla osób niepełnosprawnych lub nawet mają one wstęp wolny). Natomiast barierami, z którymi najczęściej mogą spotkać się tam turyści nie w pełni sprawni, są przede wszystkim wszelkie bariery architektoniczne. Z przeprowadzonych badań wynika, że – mimo odpowiedniego ustawodawstwa – dostosowanie obiektów turystycznych do ich potrzeb ma wiele braków. Tylko 4% okazało się być w pełni przystosowane do tych wymagań. Prawie dwie trzecie badanych obiektów jest przystosowanych do przyjmowania turystów niepełnosprawnych ruchowo, ale nieprzystosowanych dla turystów z innymi upośledzeniami. Sytuacja taka jest niedopuszczalna. Ciekawość budzi fakt, że – jak wynika z odpowiedzi – w mniemaniu obsługi obiektów przystosowanie do przyjmowania turystów na wózkach inwalidzkich jest tożsame z całkowitym przystosowaniem obiektu do potrzeb wszystkich osób niepełnosprawnych. Inne dysfunkcje organizmu – szczególnie w przypadku osób niedowidzących bądź niedośćających – są pomijane. Wynika z tego, że występują istotne braki w przygotowaniu merytorycznym do obsługi turystów niepełnosprawnych. Dlatego, oprócz konieczności coraz pełniejszego przystosowania badanych obiektów do potrzeb niepełnosprawnych turystów, niezbędna wydaje się szersza edukacja w celu lepszego zrozumienia specyfiki tychże potrzeb. Tylko wtedy osoby niepełnosprawne będą mogły czuć się w opisanych miejscach jak w pełni sprawni turyści (co obecnie jest możliwe tylko w 1 z 25 przebadanych obiektów).

BIBLIOGRAFIA

1. Balcar M.J.O., Pearce D.G.: Heritage tourism on the West Coast of New Zealand. *Tourism Management*, Vol. 17, No. 3, 1996, pp. 203-212.
2. Borowicka A., Borowicka A., Heliński W. (red.): Tworzenie i dostosowywanie produktów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wyd. Forum Turystyki Regionów, Szczecin 2007.
3. Burnett J.J., Baker H.B.: Assessing the travel-related behaviors of mobility-disabled consumer. *Journal of Travel Research*, Vol. 40, 2001, pp. 4-11.
4. Daruwalla P., Darcy S.: Personal and societal attitude to disability. *Annals of Tourism Research*, Vol. 32, No. 3, 2005, pp. 549-570.

5. Goranczewski B., Staporek K.: Turystyka industrialna na Górnym Śląsku, [w:] Young Sports Science, Vol. 4, 2009, pp. 39-44; http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/MSNU/2009/4/09gbgtus.pdf, 07.2010.
6. Hadzik A., Iwan M.: Uwarunkowania i bariery uczestnictwa osób niepełnosprawnych w turystyce zdrowotnej, [w:] Szromek A.R. (red.): Uzdrowiska i ich znaczenie w gospodarce turystycznej. Proksenia, Kraków 2010.
7. Kaganek K., Stanuch H.: Modele regresyjne uprawiania turystyki aktywnej przez osoby niepełnosprawne wzrokowo i ruchowo. Bio-Algorithms and Med-Systems, Journal edited by Medical College-Jagiellonian University, Vol. 1, No. 1/2, 2005, pp. 221-226.
8. Kaganek K.: Turystyka osób niepełnosprawnych w aspekcie wybranych uwarunkowań. EAS, Kraków 2010.
9. Kędzierska J.: Turystyka osób niewidomych i słabo widzących, [w:] Borowicka A., Borowicka A., Heliński W. (red.): Tworzenie i dostosowywanie produktów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wyd. Forum Turystyki Regionów, Szczecin 2007, s. 51-59.
10. Kwai-sang Yau M., McKercher B., Packer T.L.: Traveling with a disability more than an access issue. Annals of Tourism Research, Vol. 31, No. 4, 2004, pp. 946-960.
11. Łobożewicz T. (red.): Turystyka ludzi niepełnosprawnych. COIT, Warszawa 1991, s. 21-22.
12. Łobożewicz T., Bieńczyk G.: Podstawy turystyki. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2001.
13. McKercher B., Packer T., Yau M., Lam P.: Travel agents as facilitators or inhibitors of travel: perceptions of people with disabilities. Tourism Management, No. 24, 2003, pp. 465-474.
14. Meyer B. (red.): Obsługa Ruchu Turystycznego. PWN, Warszawa 2008.
15. Monitor Polski 1997, nr 50, poz. 474 i 475.
16. Plog S.C.: Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity. The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, No. 14, 1974, pp. 55-58.
17. Prentice R.C., Witt S.F., Hamer C.: Tourism as experience. The Case of Heritage Parks. Annals of Tourism Research, Vol. 25, No. 1, 1998, pp. 1-24.
18. Pretes M.: Touring mines and mining tourists. Annals of Tourism Research, Vol. 29, No. 2, 2002, pp. 439-456.
19. Raya N.M., Ryder M.E.: „Eibilities” tourism: an exploratory discussion of the travel needs and motivations of the mobility-disabled. Tourism Management, No. 24, 2003, pp. 57-72.
20. Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (DzU z 2004 r., nr 188, poz. 1945, zał. 8).

21. Shaw G., Coles T.: Disability, holiday making and the tourism industry in the UK: a preliminary survey. *Tourism Management*, No. 25, 2004, pp. 397-403.
22. Smith R.W.: Leisure of disabled tourist. Barriers to participation. *Annals of Tourism Research*, Vol. 14, 1987, pp. 376-389
23. Turystyka w obiektach przemysłowych. Koncepcja promocji i rozwoju markowego produktu turystycznego w zabytkach techniki i przemysłu w Polsce. Polska Organizacja Turystyki, Warszawa 2004, [za:] Nitkiewicz-Jankowska A.: Turystyka przemysłowa jako produkt markowy (na przykładzie województwa śląskiego), [w:] Bogactwo dziedzictwa przemysłowego jako wyzwanie i atrakcyjny produkt dla turystyki i rekreacji. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. W. Korfańtego, Urząd Miejski w Zabrze, Katowice 2004, s. 189-197.
24. Uchwała 37/52 z 3 grudnia 1982 roku Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych.
25. Ustawa o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997 r. (DzU z 2001 r., nr 55, poz. 578 z późn. zm).
26. Weiss M.: Możliwość uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne, [w:] Społeczne aspekty turystyki, Wyd. IT, Warszawa 1979.
27. Wolski J.: Profilaktyczne leczenie i rehabilitacyjne funkcje turystyki, [w:] Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce. Wydawnictwo GKTiIT, Warszawa 1979.
28. www.niepelnosprawni.gov.pl, 07.2010.
29. www.silesia-region.pl/szt/pl/przewodnik.php, 07.2010.
30. www.unic.un.org.pl, 07.2010.
31. Żbikowski J.: Turystyka kwalifikowana jako czynnik rewalidacji osób niepełnosprawnych, [w:] Łożewicz T., Kogut R. (red.): Turystyka aktywna – turystyka kwalifikowana. Zbiór materiałów konferencyjnych. Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Metodyczna, Hawa, 23-24.10.1998, Wyd. Druk Tur., Warszawa 1999.

Recenzent: Dr hab. inż. Ireneusz J. Józwiak

Abstract

In the paper the research results of facilities for disabled persons in The Industrial Monuments Route of the Silesian Voivodeship were presented. The disable population and its touristic activity in Poland were characterized. The barriers which disabled tourists encounter especially in terms of industrial heritage tourism were specified.

POSTRZEGANIE BARIER STAWIANYCH OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM WICH AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ

Streszczenie. Artykuł przedstawia wyniki badań dotyczących potrzeb osób niepełnosprawnych, z jakimi spotykają się w aktywności turystycznej. Przeprowadzono dwa badania: małego skopu przydatności obiektów turystyki przemysłowej względem osób niepełnosprawnych i wieloletniej próbnicy tych obiektów oraz wyliczono niezbędnych dla osób niepełnosprawnych w świadomości osób niezwiązanych z przemysłem turystycznym.

THE HUMAN AWARENESS OF DISABLED TOURISTS NEEDS

Summary. In the article the results of the research of the human awareness of disabled tourists needs were presented. Two researches were conducted. Preliminary, the minimal standard of facilities offered to disabled tourists by the personnel of industrial heritage tourism objects was examined. Secondly, the recognition of the problems facing disabled persons by non-disabled persons not engaged in tourist industry was investigated. The study confirmed the gap between common belief about disabled persons and their real requirements.

1. Wprowadzenie

Aktywność turystyczna to ogół doświadczeń, czasowych przemieszczeń przestrzennych przez miejsce stałego zamieszkania, podejmowanych dla realizacji celów rekreacyjnych, poznawczych, zdrowotnych i artystycznych [5]. Tak rozumiana aktywność turystyczna dotyczy nie weryfikacji Miejsca, w którym może być uprawiana, powiny spełniać pewne funkcje, jednakże zawierają się one znacznie w przypadku turystów niepełnosprawnych. Aby mogły być precyzyjnie określone, konieczna jest znajomość potrzeb osób, których dotyczy